

INKLYUZIV TA'LIMDA PEDAGOGIK-DIAGNOSTIK TAHLIL: XALQARO TAJRIBA ASOSIDA BO'LAJAK O'QITUVCHILAR KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH

*Abduvaxobova Shaxnoza Mamirjon qizi,
Andijon davlat universiteti doktoranti
abduvaxobovashaxnoza1994@gmail.com
tel: +998907670910*

Annotatsiya: Mazkur maqolada inklyuziv ta'lim sharoitida pedagogik-dagnostik tahlilning mazmuni, vazifalari va bo'lajak o'qituvchilar kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishdagi o'rni yoritiladi. Tadqiqotda o'quvchilarning individual ehtiyojlari, bilish imkoniyatlari, ijtimoiy-emotsional holati va rivojlanish dinamikasini aniqlashda diagnostik yondashuvning ahamiyati asoslab beriladi. Shuningdek, Finlyandiya, Kanada va Yaponiya tajribalari misolida inklyuziv ta'limda baholash, monitoring, individual rejalashtirish hamda ilmiy-dagnostik metodlardan foydalanishning samarali jihatlari tahlil qilinadi. Maqolada pedagogik diagnostika faqat o'quvchi bilimini baholash vositasi emas, balki ta'lim jarayonini moslashtirish, qo'llab-quvvatlovchi muhit yaratish va o'qituvchi faoliyatini takomillashtirish mexanizmi sifatida talqin etiladi. Xulosa sifatida bo'lajak o'qituvchilarda diagnostik kuzatuv, individual yondashuv va pedagogik moslashtirish ko'nikmalarini shakllantirish inklyuziv ta'lim sifatini oshirishning muhim sharti ekanligi ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: Inklyuziv ta'lim, pedagogik-dagnostik tahlil, bo'lajak o'qituvchilar, kasbiy kompetensiya, individual yondashuv, diagnostik baholash, xalqaro tajriba.

Педагогико-диагностический анализ в условиях инклюзивного образования: формирование профессиональной компетентности будущих учителей на основе международного опыта

Абдувахобова Шахноза Мамиржон кизи,
докторант Андижанского государственного университета

Аннотация: В данной статье рассматриваются содержание, задачи и роль педагогико-диагностического анализа в развитии профессиональной компетентности будущих учителей в условиях инклюзивного образования. В исследовании обосновывается значимость диагностического подхода при выявлении индивидуальных потребностей учащихся, их познавательных возможностей, социально-эмоционального состояния и динамики развития. Кроме того, на примере Финляндии, Канады и Японии анализируются эффективные аспекты оценивания, мониторинга, индивидуального планирования и применения научно-диагностических методов в инклюзивном образовании. Педагогическая диагностика рассматривается не только как средство оценки учебных достижений учащихся, но и как механизм адаптации образовательного процесса, создания поддерживающей образовательной среды и совершенствования профессиональной деятельности учителя. В заключение подчёркивается, что формирование у будущих учителей навыков диагностического наблюдения, индивидуального подхода и педагогической адаптации является важным условием повышения качества инклюзивного образования.

Ключевые слова: Инклюзивное образование, педагогико-диагностический анализ, будущие учителя, профессиональная компетентность, индивидуальный подход, диагностическое оценивание, международный опыт.

Pedagogical and diagnostic analysis in inclusive education: developing future teachers' professional competence based on international experience

Abduvakhobova Shakhnoza Mamirjon qizi,
Doctoral Student, Andijan State University

Abstract: This article explores the content, functions, and role of pedagogical-diagnostic analysis in developing the professional competence of future teachers within the context of inclusive education. The study substantiates the importance of a diagnostic approach in identifying students' individual

needs, cognitive abilities, socio-emotional state, and development dynamics. In addition, the article analyzes effective aspects of assessment, monitoring, individual planning, and the application of scientific-diagnostic methods in inclusive education through the examples of Finland, Canada, and Japan. Pedagogical diagnostics is interpreted not only as a tool for assessing students' academic achievement, but also as a mechanism for adapting the educational process, creating a supportive learning environment, and improving teachers' professional skills. The article states that developing future teachers' skills in diagnostic observation, individual approach, and pedagogical adaptation is an essential condition for improving the quality of inclusive education.

Keywords: Inclusive education, pedagogical-diagnostic analysis, future teachers, professional competence, individual approach, diagnostic assessment, international experience.

So'nggi yillarda inklyuziv ta'lim masalasi nafaqat pedagogika sohasi, balki ijtimoiy taraqqiyot va inson huquqlarini ta'minlash nuqtayi nazaridan ham dolzarb yo'nalishlardan biriga aylandi. Zamonaviy ta'lim tizimi har bir o'quvchining imkoniyati, ehtiyoji, psixologik xususiyati va rivojlanish sur'atini hisobga olgan holda tashkil etilishi zarurligini ko'rsatmoqda. Ayniqsa, alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bolalarning umumiy ta'lim muhitida sifatli bilim olishi, ularning jamiyat hayotida faol ishtirok etishi va shaxsiy salohiyatini namoyon qilishi inklyuziv yondashuvning asosiy maqsadlaridan biridir.

O'zbekiston Respublikasida ham inklyuziv ta'limni rivojlantirish bo'yicha muhim huquqiy va tashkiliy ishlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 13-oktabrdagi PQ-4860-son qarori bilan tasdiqlangan "2020–2025-yillarda xalq ta'limi tizimida inklyuziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi"da alohida ta'lim ehtiyojlari bo'l-

gan bolalar uchun teng ta'lim imkoniyatlarini yaratish, ularni umumiy ta'lim jarayoniga jalb etish hamda ta'lim muassasalarida moslashtirilgan pedagogik muhitni shakllantirish ustuvor vazifalar sifatida belgilangan [1]. Ushbu hujjat O'zbekistonda inklyuziv ta'limni bosqichma-bosqich joriy etish va uni milliy ta'lim tizimining ajralmas qismiga aylantirishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Inklyuziv ta'limning samarali tashkil etilishi ko'p jihatdan pedagogik-diaagnostik tahlilning to'g'ri yo'lga qo'yilishiga bog'liq. Chunki diaagnostik tahlil o'quvchining faqat o'zlashtirish ko'rsatkichlarini aniqlash bilan cheklanmaydi, balki uning bilish faoliyati, ijtimoiy moslashuvi, emotsional holati, individual ehtiyojlari va ta'lim jarayonidagi rivojlanish dinamikasini ham kompleks baholash imkonini beradi. Shu jihatdan pedagogik diagnostika inklyuziv sinfda o'qituvchi uchun muhim kasbiy vosita hisoblanadi. U orqali o'qituvchi har bir o'quvchiga mos yondashuvni tanlaydi, ta'lim mazmunini

moslashtiradi va zarur pedagogik qo'llab-quvvatlash shakllarini belgilaydi.

F.U. Qodirova va hammualliflar tomonidan tayyorlangan "Inklyuziv ta'lim: nazariya va metodika" darsligida inklyuziv ta'lim jarayonida o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish, ta'lim muhitini moslashtirish va pedagogik yondashuvlarni bolaning ehtiyojiga qarab tashkil etish muhim metodik talab sifatida izohlanadi [2]. Mazkur fikrlar shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'limda o'qituvchining vazifasi faqat bilim berishdan iborat emas, balki o'quvchining imkoniyatlarini aniqlash, uning rivojlanishini kuzatish va ta'lim jarayonida to'laqonli ishtirok etishini ta'minlashdan ham iboratdir.

Shu nuqtayi nazardan, bo'lajak o'qituvchilarda pedagogik-dagnostik tahlil ko'nikmalarini shakllantirish bugungi kunda alohida ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Inklyuziv sinfda faoliyat yuritadigan pedagog o'quvchilarning individual ehtiyojlarini aniqlay olishi, ularning rivojlanish holatini kuzatishi, ta'lim jarayonini moslashtirishi, ota-onalar va mutaxassislar bilan samarali hamkorlik qilishi zarur. Demak, pedagog kadrlarni tayyorlash jarayonida diagnostik yondashuvlarni o'rgatish, xalqaro tajribalarni milliy amaliyot bilan uyg'unlashtirish va ilmiy asoslangan baholash metodlaridan foydalanish inklyuziv ta'lim sifatini oshirishning muhim sharti hisoblanadi.

Mazkur maqolada inklyuziv ta'lim sharoitida pedagogik-dagnostik tahlilning nazariy va amaliy ahamiyati, xalqaro tajribadagi o'rni hamda bo'lajak o'qituvchilar kompetensiyasini shakllantirishdagi imkoniyatlari tahlil qilinadi. UNESCO ma'lumotlariga ko'ra, inklyuziv ta'lim barcha o'quvchilar uchun teng imkoniyat yaratishga qaratilgan bo'lib, ta'lim jarayonida mavjud to'siqlarni bartaraf etishni nazarda tutadi [3]. Pedagogik-dagnostik tahlil aynan ushbu vazifalarni amalga oshirishga xizmat qiluvchi asosiy mexanizmlardan biri hisoblanadi. An'anaviy baholash tizimlaridan farqli ravishda,

diagnostik yondashuv o'quvchining faqat natijasini emas, balki uning rivojlanish jarayonini ham tahlil qilishga yo'naltirilgan. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'lim samaradorligi ko'p jihatdan pedagogik diagnostika tizimining qay darajada to'g'ri tashkil etilganiga bog'liq. Xususan, Finlyandiya, Kanada va Yaponiya kabi mamlakatlarda diagnostik baholash o'quvchilarning individual ehtiyojlarini aniqlash va ularga mos ta'lim muhitini yaratishda muhim vosita sifatida qo'llaniladi.

Finlyandiya o'zining namunali ta'lim tizimi bilan mashhur bo'lib, u inklyuzivlik va tenglikni ustuvor deb biladi. Finlyandiyaning inklyuziv ta'lim modelining asosiy xususiyati – bu oddiy sinflarda maxsus ta'lim o'qituvchilarining mavjudligi. Bu o'qituvchilar oddiy o'qituvchilar bilan hamkorlikda bunga muhtoj bo'lgan o'quvchilarga qo'shimcha yordam ko'rsatish uchun ishlaydi. Ushbu birgalikda o'qitish modeli nafaqat o'quvchilarning noyob ehtiyojlarini erta aniqlashga yordam beradi, balki ularning tengdoshlaridan ajratilmasdan zarur yordam olishlarini ham ta'minlaydi [4]. Finlyandiya nogiron o'quvchilarning 2 foizdan kamrog'i alohida maktablarda ta'lim oladi, aksariyatlari umumiy sinflarda ta'lim oladi [5]. Finlyandiya ta'lim tizimi inklyuzivlik va individual yondashuvga asoslangan. Bu yerda pedagogik diagnostika **erta aniqlash va doimiy monitoring** tamoyiliga asoslanadi.

Asosiy xususiyatlar:

- o'quvchilarni baholash **sinf ichida (school-based assessment)** amalga oshiriladi;
- diagnostika individual ehtiyojlarga asoslanadi, tashxis (diagnostika)ga emas [6];
- maxsus pedagoglar oddiy o'qituvchilar bilan birga ishlaydi (co-teaching).

Kanada o'z viloyatlari va hududlaridagi turli o'quvchilar ehtiyojlarini qamrab oluvchi inklyuziv ta'limni qat'iy qo'llab-quvvatlovchi mamlakatlardan biridir. Kanada ta'lim tizimi inklyuziv ta'lim muhitini yaratishda jamoatchilik ishtiroki

va hamkorlikning muhimligini tan oladi. Kanada pedagogik diagnostika **individual ta'lim rejasi (IEP)** orqali amalga oshiriladi.

Asosiy xususiyatlar:

- har bir o'quvchi uchun **Individualized Education Plan (IEP)** ishlab chiqiladi;
- diagnostika **o'qituvchi + ota-ona + mutaxassislar hamkorligida** olib boriladi;
- baholash o'quvchining imkoniyati va ehtiyojiga asoslanadi.

Ko'pgina mamlakatlar inklyuziv ta'limga yo'naltirilgan yangi ta'lim strategiyalarini qabul qilishmoqda va Yaponiya ham bundan mustasno emas. Yaponiya kontekstida amalga oshirilgan tadqiqotda Rasch modeli asosida o'tkazilgan tahlil TEIP (Teacher Efficacy for Inclusive Practices) shkalasining psixometrik jihatdan ishonchli va bir o'lchamli ekanligini ko'rsatdi, bu esa uni diagnostik baholash vositasi sifatida qo'llash imkonini beradi. Mazkur model yordamida yapon o'qituvchilarining inklyuziv amaliyotlarga oid o'ziga bo'lgan ishonch darajasi individual tarzda, logit shkalasida aniqlangan. Shuningdek, itemlarning qiyinlik darajasini aniqlash orqali diagnostik jarayonning aniqligi va obyektivligi ta'minlangan. Natijada, Rasch tahlili Yaponiyada inklyuziv ta'lim sharoitida pedagogik-diagnostik baholashni ilmiy asoslashda samarali vosita sifatida namoyon bo'ladi [7].

ta'minlashda muhim metodik vosita hisoblanadi. Xalqaro tajriba asosida aniqlanishicha, diagnostik yondashuv faqat baholash funksiyasini emas, balki ta'lim jarayonini rejalashtirish, moslashtirish va takomillashtirishning muhim mexanizmi sifatida namoyon bo'ladi.

Finlyandiya tajribasida pedagogik diagnostika erta aniqlash va maktab ichida uzluksiz monitoringga asoslangan bo'lib, o'quvchilarni umumiy ta'lim muhitida qo'llab-quvvatlash ustuvor hisoblanadi. Kanada modelida esa individual ta'lim rejalari (IEP) orqali har bir o'quvchining ehtiyojlari tizimli ravishda aniqlanadi va ta'lim jarayoni shunga moslashtiriladi. Yaponiya tajribasida esa Rasch modeli asosidagi diagnostik tahlil o'qituvchilarning inklyuziv kompetensiyasini baholashda yuqori aniqlik va obyektivlikni ta'minlaydi.

Mazkur yondashuvlar tahlili shuni ko'rsatadiki, samarali inklyuziv ta'lim tizimi quyidagi omillarga tayanadi:

- diagnostikaning uzluksizligi va tizimlilik;
- individual yondashuvning ustuvorligi;
- o'qituvchining diagnostik kompetensiyasi;
- ilmiy asoslangan baholash metodlaridan foydalanish.

Shu nuqtai nazardan, bo'lajak o'qituvchilarda pedagogik-diagnostik ko'nikmalarni shakllantirish ta'lim sifatini oshirishning asosiy shartlaridan biri hisoblanadi. Ularni tayyorlash

1-jadval.

Inklyuziv ta'limda pedagogik-diagnostik yondashuvlar (qiyosiy tahlil)

Davlat	Diagnostika modeli	Asosiy vosita	Yondashuv turi	Kuchli tomoni
Finlyandiya	School-based assessment	Kuzatuv, monitoring	Individual yondashuv	Erta aniqlash va inklyuzivlik
Kanada	IEP (Individual Plan)	Kompleks baholash	Individual rejalashtirish	Har bir o'quvchiga moslashuv
Yaponiya	Rasch modeli (TEIP)	Psixometrik tahlil	Ilmiy-diagnostik yondashuv	Aniqlik va obyektivlik

Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'lim sharoitida pedagogik-diagnostik tahlil o'quvchilarning individual rivojlanishini

jarayonida nazariya va amaliyotni integratsiya qilish, xalqaro tajribani o'rganish hamda zamonaviy diagnostik metodlarni joriy etish

muhim ahamiyat kasb etadi. Xulosa qilib aytganda, inklyuziv ta'limda pedagogik-diaagnostik tahlil o'quvchining individual rivojlanish holatini aniqlash, unga mos ta'lim strategiyasini tanlash va qo'llab-quvvatlovchi muhit yaratishda muhim ahamiyatga ega. Bo'lajak o'qituvchilarda diaagnostik kuzatuv, ehtiyojni aniqlash va ta'limni moslashtirish ko'nikmala-

rini shakllantirish inklyuziv sinfda ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. Ilmiy manbalarda ham pedagogik diaagnostika inklyuziv ta'lim sharoitida o'quvchining o'qishdagi qiyinchiliklarini erta aniqlash va shaxsga yo'naltirilgan strategiyalarni ishlab chiqishga yordam beruvchi muhim mexanizm sifatida talqin etiladi [8].

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4860-son Qarori. "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida", 13.10.2020. <https://www.lex.uz/docs/-5044711>
2. Qodirova F.U. va boshqalar. *Inklyuziv ta'lim: nazariya va metodika*. Darslik. <https://devedu.uz/wp-content/uploads/2024/05/4-Inklyuziv-talim-nazariya-va-metodika.pdf>
3. <https://www.unesco.org/en/inclusion-education>
4. Examining Inclusive Education Practices Around the World – KNOW-THE-ADA
5. Jarvinen, R. (2007). Current trends in inclusive education in Finland. Retrieved from http://www.ibe.unesco.org/fileadmin/user_upload/Inclusive_Education/Reports/sinaia_07/finland_inclusion_07.pdf
6. <https://www.rti.org/rti-press-publication/assessment-service-place-transitioning-assessment-centers-school-based-identification-systems>
7. (Rasch Analysis of the Japanese Version of Teacher Efficacy for Inclusive Practices (TEIP) Scale: Scale Unidimensionality / G. H. Alnahdi, A. Yada // *Frontiers in Psychology*. – 2020. – Vol. 11, art. 1725. – DOI: 10.3389/fpsyg.2020.01725.
8. Rayxona Norqobilova "Inkluziv ta'limda pedagogik diaagnostika: maxsus ehtiyojli o'quvchilarni qo'llab-quvvatlash." *Maktabgacha va maktab ta'limi jurnali*, 2026. <https://maktabgacha-va-maktab-talimi-jurnal.uz/index.php/jurnal/article/view/4510>